

Marta Kraszewska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0009-0005-0683-0560

A jednak czytają! Uczestnictwo w fandomie a czytelnictwo

Mimo rozwoju kultury fanowskiej i powszechnego wzrostu znaczenia fandomu przy promocji i dystrybucji dzieła fikcja fanowska wciąż stereotypowo pojmowana jest jako coś gorszego od utworów opublikowanych w sposób tradycyjny i oficjalny (poprzez np. nadanie numeru ISBN). Fanfiction¹ jest bowiem medium, którego forma i status w fandomie jest zbliżona do tradycyjnie rozumianej literatury, lecz nie zawsze w pełni ją realizuje. Jedynie nieliczne utwory fanowskie zostają docenione przez krytykę, większość z nich zakwalifikowana zostaje do produktów anegdotycznego miliona małych, które otrzymały maszynę do pisania: zbioru tekstów złych, niemających żadnej wartości. To deprecjacyjne postrzeganie fanfiction widoczne jest także w wypowiedziach osób, które z pozoru można uznać za osoby promujące czy doceniające fanfiction. Jak przyznaje Natalia Osińska, zapytana w wywiadzie o inspirację:

Od fanfiction się zaczęło – przeczytałam gdzieś w sieci żale młodzieży: „dlaczego starzy piszą, że młodzież nic nie czyta, przecież my czytamy – fanfiki”. Szybki research uświadomił mi, że rzeczywiście. Ta sama młodzież, która broni się rękami i nogami przed przeczytaniem lektury szkolnej, namiętnie czyta oraz pisze fanfiki. [...] No bo skoro czytają, to coś w tych fanfikach musi być. Coś, czego mainstreamowa literatura im nie daje (Kobus 2017).

¹ Ang. *Fanfiction*, *fan fiction*, *fan-fiction*, *fanfic* lub *fic*; po polsku występuje także jako fanfik i fik – forma zapisu oraz ostateczna wersja tego terminu nie są jeszcze całkowicie utrwalone w języku i stosowane są wymiennie. Przyjęło się, że *fanfiction* oznacza zazwyczaj cały gatunek, zaś *fanfic* lub *fic* odnosi się do pojedynczego tekstu. W języku polskim terminologia także nie została jeszcze całkowicie utrwalona, choć najczęściej spotyka się formę angielską lub spolszczoną (fanfik) (Szczepaniak 2021). Istnieje wiele rozbieżności dotyczących tego, w jaki sposób należałoby fanfiction definiować, bowiem wiele proponowanych wyjaśnień pomija istotne elementy tego medium. Częściowo odnosić będę się do tego problemu w dalszej części artykułu, jednak problematyka definiowania gatunku wymaga osobnych, bardziej szczegółowych badań.

Fanfiction zostaje zatem utożsamiane z młodzieżą, która w miejsce tradycyjnie pojmowanej książki wybiera – z góry uznawany za gorszy – tekst amatorski. Młodzieżą, która, co istotne, czyta i pisze fanfiction w sposób namiętny, co wskazywać może na niezwykle emocjonalny (zazwyczaj też utożsamiany z pozytywnym) stosunek do tekstu źródłowego, utożsamianego z niepoważnym. Osińska wysnuwa jednak ciekawy wniosek – o obecności w tekstach fanowskich elementów nieobecnych bądź też nieprzystępnie ukazanych w literaturze mainstreamowej.

Powyższy cytat jest jednym z nielicznych pozytywnych głosów dotyczących fanfiction. Szczególnie polscy badacze traktują fanfiction jako zjawisko negatywne i wymagające deprecjacji. Badaczki zwracają uwagę m.in. na niską wartość powstających tekstów, na bezkrytyczny stosunek do tekstów wyjściowych oraz na nadmierną egzaltację i promowanie szkodliwych wzorców. Oczywiście, niektóre zarzuty są słuszne, jednak w polskim dyskursie na temat fanfiction dominują one nad pozytywnymi aspektami gatunku².

Warto spojrzeć na fenomen fikcji fanowskiej z perspektywy nieco przychylniejszej. Szczególnie że w sytuacji, gdy poziom czytelnictwa na świecie systematycznie spada, właśnie fanfiction stanowi jedną niszę, w której wskaźniki czytelnictwa systematycznie rosną. Świadczą o tym m.in. co roku publikowane statystyki największej platformy, na której można publikować i czytać fanfiction – archiveofourown.org. Ze statystyk opublikowanych w grudniu 2022 roku wynika, że na platformie notuje się codziennie ok. 50 milionów wyświetleń (wliczane są w to wszystkie otwierane na Ao3 karty, w tym wyświetlenie pojedynczego rozdziału bądź tekstu fanfiction, ale także wyszukiwanie tekstu czy samo przeglądanie platformy). Regularni użytkownicy, a także niezarejestrowani czytelnicy zamieszczają ok. 101 tys. komentarzy oraz zostawiają ok. 650–700 tys. kudosów³ dziennie. Jest to gwałtowny wzrost względem poprzednich lat (w styczniu 2020 roku średnia dzienna liczba wyświetleń strony wynosiła 40 milionów, w styczniu 2019 – ok. 31 milionów, z kolei w tym samym miesiącu w 2018 zanotowano 27 milionów, a w 2017 jedynie 22 miliony). Różnice widoczne są w obrębie kolejnych miesięcy – na jednej tylko platformie frekwencja użytkowników stopniowo, ale stabilnie rośnie. Konkretną liczbę stron, za pomocą których można czytać fanfiction, trudno zaś zmierzyć, prawdziwe liczby mogą być zatem o wiele wyższe.

Przy tak wysokich (nawet niedoszacowanych) liczbach pojawia się pytanie, kim właściwie jest grupa odbiorcza fanfiction. Czy faktycznie są to nastolatki? Dlaczego sięgają po to medium i czy decyzja o czytaniu fanfiction wpływa negatywnie na korzystanie przez nie z literatury tradycyjnie rozumianej?

² Celowo podkreślam w tym miejscu polskość dyskursu nad fanfiction, ponieważ za wyjątkiem Aldony Kobus (zob. Kobus 2018) dominuje negatywny odbiór (Gąsowska 2014). Anglojęzyczny dyskurs jest dużo przychylniejszy zjawisku fanfiction, choć również podzielony między zwolenników i przeciwników tego medium (Sarah 2022).

³ Kudos to jednorazowa funkcja pozostawienia polubienia pod tekstem, może towarzyszyć napisaniu komentarza, może być jednak użyty i bez tego. Czytelnicy mogą pozostawiać dowolną liczbę komentarzy pod tekstem, jednak opcję kudos mogą wykorzystać jedynie raz w obrębie danego tekstu fanfiction.

Założenia badania

Powyższe pytania przyświecały zaplanowanemu przeze mnie badaniu. Badanie zostało przeprowadzone w grupie społeczności fandomowej, wielonarodowej i anglojęzycznej, korzystającej z platformy tumblr.com. Grupa ta miała korzystać z platformy archiveofourown.org⁴, czyli największej strony internetowej gromadzącej i przechowującej twórczość fanowską. Badanie wykonane zostało na próbie 100 osób, w formie badań ilościowych (ankieta) i jakościowych (wywiady). Ankietę przeprowadzono za pomocą formularza Google, wywiady stanowiły zaś bezpośrednią kontynuację ankiet – w tym celu wykorzystano komunikatory online. Badania przeprowadzono w sposób anonimowy – ankietowanym przypisano numery i pseudonimy, którymi posługiwano się w trakcie wywiadów.

Z powodu specyfiki każdego fandomu i jego odrębności względem pozostałych zdecydowałam się na badania nieskupione na konkretnym fandomie, aby lepiej ukazać podobne tendencje czytelnicze zachodzące wśród fanów niezależnie od przynależności fandomowej. Z tych samych powodów postanowiłam nie skupiać się na czytelnikach fandomu z konkretnej grupy narodowej. Opublikowane dotychczas badania przeprowadzone wśród polskojęzycznych grup fandomowych (Gąsowska 2014; Jankowiak 2013; Perzyńska 2012) ukazują specyfikę niezwykle wąskiej grupy użytkowników i uczestników fandomów. Jak potwierdziły to moje późniejsze badania, w przypadku fanów, których pierwszym językiem nie jest język angielski, szybko dochodziło do zmiany języka czytanych prac. Nie oznacza to całkowitego zaprzestania lektury tekstów w języku rodzimym, a rozszerzenia grupy fanfiction o teksty anglojęzyczne. W rzeczywistości wirtualnej, w której dominuje język angielski, zaś większość fandomów jest zglobalizowana, takie przejście językowe jest nie tylko praktyczne, lecz wręcz konieczne, by móc w pełni doświadczać fandomu.

Badanie miało zweryfikować tezę, że pomimo niewielkiej próby badanych można mówić o pewnych wspólnych, niezależnie od fandomu, tendencjach czytelniczych wśród fanów. Miało również potwierdzić, że stereotypowy wizerunek fana nie znajduje swojego odzwierciedlenia w rzeczywistości, zaś lektura fanfiction jest rozrywką wybieraną nie tylko przez młodzież.

Profil badanych

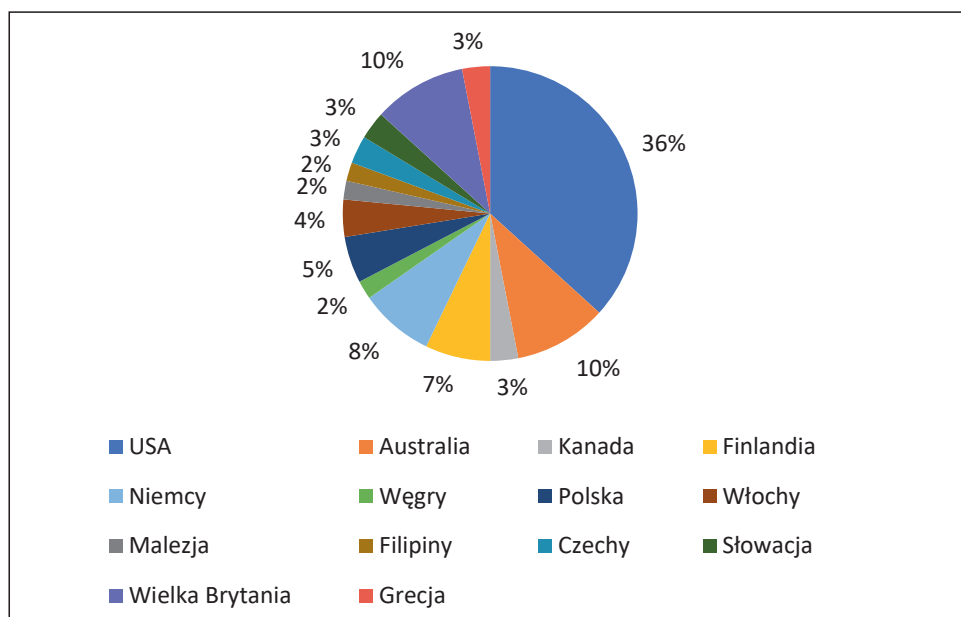
Wyniki badań ilościowych (ankieta) i jakościowych (wywiady) przeprowadzonych między październikiem a grudniem 2022 roku częściowo pokrywają się ze stereotypowym

⁴ Wybór archiveofourown.org jako głównej platformy, z której badani korzystali do czytania fanfiction, ma swoje uzasadnienie. Jest to bowiem jedyna platforma stworzona przez fanów i dla fanów, a także jedyne miejsce, które udostępnia publicznie statystyki, dzięki czemu łatwiej można sprawdzić i zmierzyć niektóre czynniki. Dodatkowo dzięki swojej polityce otwartości i bezpieczeństwa zyskuje coraz większą popularność wśród odbiorców. Pozostałe platformy (które będą się także pojawiać w dalszej części artykułu) albo nie zostały stworzone z myślą o fanfiction jako formie dominującej (np. Wattpad, gdzie można publikować wszelkiego rodzaju teksty), albo też nie potrafią zagwarantować przechowywania prac (np. Fanfiction.net) (Jamison 2013).

sposobem identyfikowania przeciętnego czytelnika i twórcy fanfiction. W grupie badanych przeważały kobiety: stanowiły one aż 78%, z kolei osoby niebinarne – 12%, a mężczyźni zaledwie 10%.

Trudno natomiast mówić o jakiejś dominującej grupie wiekowej. Wśród badanych zaledwie 4% stanowili fani poniżej 15 roku życia, 17% czytelnicy między 15 a 20 rokiem życia, z kolei wśród dorosłych badanych 19% znajdowało się w grupie wiekowej 21–25 lat, po 13% z kolei w przedziałach 26–30 i 31–35. Zaledwie 15% badanych miało między 36 a 40 lat, zaś aż 19% skończyło już 40 lat (część z nich plasowała się już w grupie 60+). Oznacza to, że nie ma jednej, dominującej grupy fanów, a czytelnicy fanfiction są dużo starsi, niż wynikałoby to z ich stereotypowego postrzegania. Pytani o to, od kiedy czytają fanfiction, większość z badanych wskazywała lata nastoletnie (około 15. roku życia), podkreślając przy tym ciągłość czytania (tzn., że czytanie fanfiction było rozrywką, po którą sięgają w całym swoim dorosłym życiu).

Wśród krajów pochodzenia badanych przeważały Stany Zjednoczone, skąd pochodziło 36% badanych. Wielu ankietowanych zaznaczyło też Wielką Brytanię (10%) bądź Australię (10%). Wśród krajów nieanglojęzycznych dominowały kraje europejskie – Czechy (3%), Słowacja (3%), Finlandia (7%), Polska (5%) czy Niemcy (8%).

Wykres 1. Z jakiego kraju pochodzisz?

Źródło: opracowanie własne.

Dla wszystkich badanych głównym językiem, w którym czytają fanfiction, był język angielski. Badani pochodzący z krajów anglojęzycznych czytali jedynie w tym języku, u pozostałych były to równoległe języki ojczyste. Pytani o motywację kryjącą się za sięganiem po teksty w obcym dla nich języku, odpowiedzieli w podobny sposób:

wskazywali na niewielką liczbę tekstów w ich rodzimym języku (A18) lub ich całkowity brak (A2), na chęć uczestnictwa w sposób „pełny” w fandomie (A7), a także na naukę języka angielskiego (A11). Co ciekawe, zaznaczali także, że lekturę tekstów w języku angielskim zaczynali od tekstów fanowskich, dopiero później sięgali po tradycyjnie rozumianą, anglojęzyczną literaturę w oryginale.

Badani rzadko zainteresowani korzystali jedynie z jednej platformy, by móc czytać fanfiction. Oprócz archiveofourown.org wśród wymienionych stron najczęściej pojawiało się fanfiction.net (45%), [wattpad](http://wattpad.com) (21%) oraz [tumblr](http://tumblr.com) (47%)⁵. Rzadziej wśród odpowiedzi wskazywane były platformy poświęcone jedynie jednemu fandomowi bądź konkretnej parze (fandom [archive](http://archive.org), fanfiction.de, [sneeze fetish forum](http://sneeze Fetish Forum) oraz [Quotev](http://Quotev.com) otrzymały po 2%). Takich odpowiedzi udzielali głównie starsi czytelnicy fanfiction, co może wynikać z przyzwyczajień wczesnych lat w fandomie, gdy fanfiction publikowane było głównie dla wąskiej grupy odbiorców w danej społeczności⁶.

Tendencje czytelnicze a tendencje fandomowe

Badani zapytani zostali o ich praktyki czytelnicze względem literatury tradycyjnie pojmowanej oraz względem fanfiction. Jak wskazuje ankieta, niektóre wzorce (długość czy regularność czytania) w obu przypadkach się pokrywają.

Większość badanych sięgała po teksty jedynie w obrębie fandomu, do którego przynależała (70%). Jedynie 30% czytało teksty nie zwracając uwagi na to, jakiego tekstu źródłowego dotyczyło fanfiction. Kilku badanych stwierdziło (A23, A35, A78, A51), że decydującym czynnikiem przemawiającym za przeczytaniem tekstu spoza znanego sobie fandomu był fakt, że lubią sposób, w jaki sposób niektórzy autorzy, i często sięgają po ich nową twórczość, nawet jeśli nie kojarzą samego tekstu źródłowego. Badany A51 wprost podkreślił, że traktuje czytanie fanfiction jak czytanie tradycyjnie rozumianej literatury, stąd nie czuje różnicy, jeśli nie zna fandomu⁷. Dla innych bada-

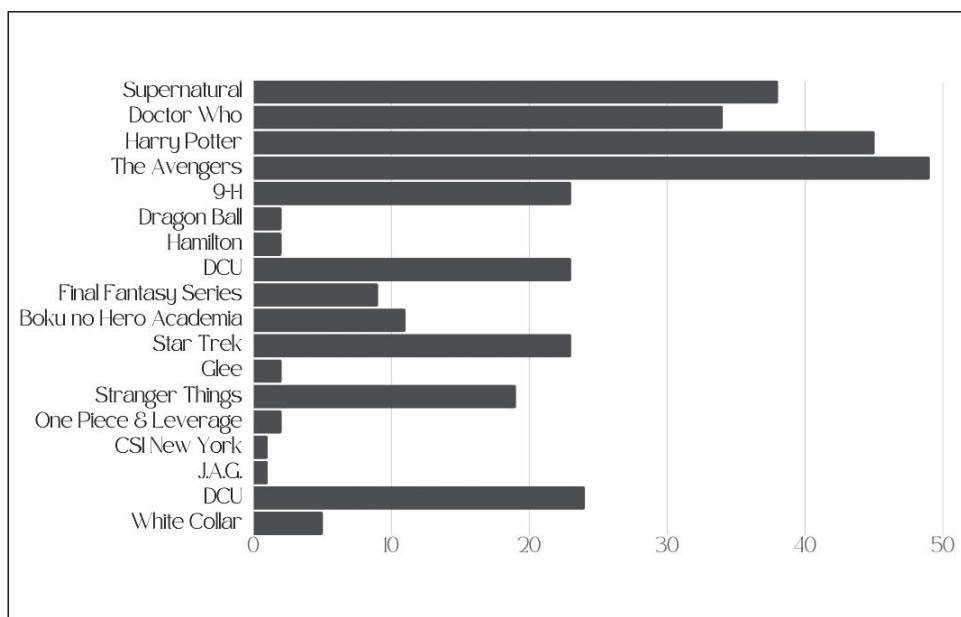
⁵ Warto zaznaczyć, że teksty publikowane na platformie [tumblr](http://tumblr.com) można podzielić na dwie kategorie. Zaliczają się tu teksty zamieszczane jedynie na tej witrynie oraz teksty, które ukazują się na [tumblr](http://tumblr.com) jedynie we fragmentach, a później, w wersji rozszerzonej, na innych stronach (zazwyczaj na archiveofourown.org). Do pierwszej kategorii zaliczane są zazwyczaj teksty krótkie (do kilku tysięcy słów) lub niektóre fanfiction intermedialne (zawierające tekst przeplatający się z obrazami bądź w których obraz dominuje). Fanfiction intermedialne pojawia się także na archiveofourown.org.

⁶ Publikowanie na niewielkich platformach czy blogach miało zwiększyć bezpieczeństwo twórców fanfiction. Wynikało to z wrogiego nastawienia twórców komercyjnych (m.in. Anne Rice), przeciwnych twórczości fanowskiej i grożących pozwami wobec ich autorów oraz stron, na których dane teksty się znajdowały. [Fanfiction.net](http://fanfiction.net) – wówczas jedna z największych platform zamieszczających i przechowujących fanfiction – bez ostrzeżenia usuwała utwory, względem których sprzeciw zgłaszał twórca komercyjny. Niewielkie strony dla ograniczonej grupy odbiorczej miały zatem za zadanie ochronę przed popularnością, a w konsekwencji – przed potencjalnym pozwem ze strony niezadowolonego twórcy.

⁷ „Bo to tak samo, jak czytanie powieści pisarza, którego lubię, nie znam bohaterów, ale to nie ma znaczenia, jeśli jakość pisania jest wystarczająco dobra” (oryg. „Because it’s the same as reading a novel by a writer I like, I don’t know the characters, but that doesn’t matter if the quality of the writing is good enough”).

nych (A12 i A5) czynnikiem decydującym było zetknięcie się z jakąś pracą fanowską (fanartem bądź gifsetem), które zaciekało ich na tyle, by sprawdzić fanfiction. Warto w tym momencie zauważyć, że rekomendacja ze strony znajomych czy zobaczenie reklamy danego tekstu źródłowego (np. filmu czy serialu) dla żadnego z badanych nie wiąże się z poczuciem konieczności obejrzenia tekstu źródłowego – od razu sięgają do twórczości fanowskiej („Uważam, że ich [danego fandomu – przyp. M.J.K.] fanfiction są łatwiejsze do przyswojenia niż konieczność czytania/oglądania każdej serii”⁸ – A8; „Zwykle bardziej podobają mi się fanfiki niż oryginalne treści”⁹ – A67).

W badaniu dominowały osoby, które czytały fanfiction z różnych fandomów (89%). Pytani wymieniali po kilka, a nawet kilkanaście fandomów, w obrębie których poszukują i czytają fanfiction. Wśród wymienianych fandomów pojawiały się te niezwykle popularne (np. serial *Supernatural* został wspomniany przez 38% badanych, brytyjski *Sherlock* – 34%, zaś seria książek i filmów ze świata Harry’ego Pottera przez 45%), jak i te rzadsze, związane z produkcjami, które zakończyły swoją emisję już wiele lat wcześniej (np. seriale *Haven*, *J.A.G.* czy *CSI: New York* otrzymały po 1%). Ta różnorodność fandomów może okazać się w przyszłości istotna – potwierdza wszak, że choć każdy fandom w pewien sposób jest odrębny i ma swoją specyfikę, to w kulturze fanowskiej częste jest uczestniczenie w kilku różnych fandomach. To z kolei może wpływać nie tylko na praktyki czytelnicze, ale i pisarskie.

Wykres 2. Z jakich fandomów czytasz fanfiction?

Źródło: opracowanie własne.

⁸ Oryg. „I find their fanfictions easier to digest than having to read/watch every series”.

⁹ Oryg. „I tend to enjoy the fanfics more than the original content”.

Jak wynika z badań, wbrew stereotypowym założeniom sami czytelnicy fanfiction zwracają uwagę na jakość utworów wybieranych do lektury. Wiedzą także, jakich tekstów szukają. Większość użytkowników używa opcji „Sortuj” na platformach zamieszczających fanfiction (przykładowa witryna widoczna na ilustracji nr 1), dzięki czemu może wyeliminować nieinteresujące go elementy. Ta funkcja pozwala również na wyodrębnienie najbardziej znanych czy popularnych utworów, a także na ukrycie motywów, które odbiorca fanfiction może uznać za groźne czy niepokojące.

Sort and Filter

Sort by
Date Updated

Include ⓘ

- ▶ Ratings
- ▶ Warnings
- ▶ Categories
- ▶ Fandoms
- ▶ Characters
- ▶ Relationships
- ▶ Additional Tags

Other tags to include

Exclude ⓘ

- ▶ Ratings
- ▶ Warnings
- ▶ Categories
- ▶ Fandoms
- ▶ Characters
- ▶ Relationships
- ▶ Additional Tags

Other tags to exclude

More Options

- ▶ Crossovers
- ▶ Completion Status
- ▶ Word Count
- ▶ Date Updated

Search within results ⓘ

Language

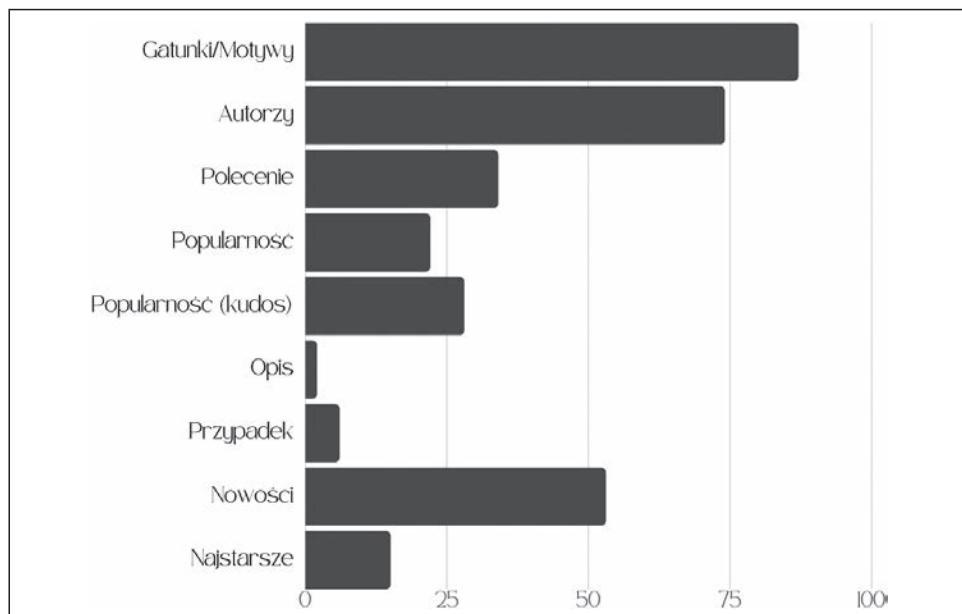
Sort and Filter

Clear Filters

Ilustracja 1. Opcja „sortuj” widoczna na platformie archiveofourown.org

Źródło: archiveofourown.org.

Wśród kategorii, które najczęściej są wybierane przez badanych, można wyróżnić: autora (74%), polecenia (34%), ulubione gatunki bądź motywy (87%) oraz popularność (22% rozumiała przez to liczbę wyświetleń, zaś 28% liczbę otrzymanych kudos). Innym czynnikiem, na który czytelnicy zwracali uwagę, był opis utworu.

Wykres 3. W jaki sposób wybierasz/szukasz fanfiction?

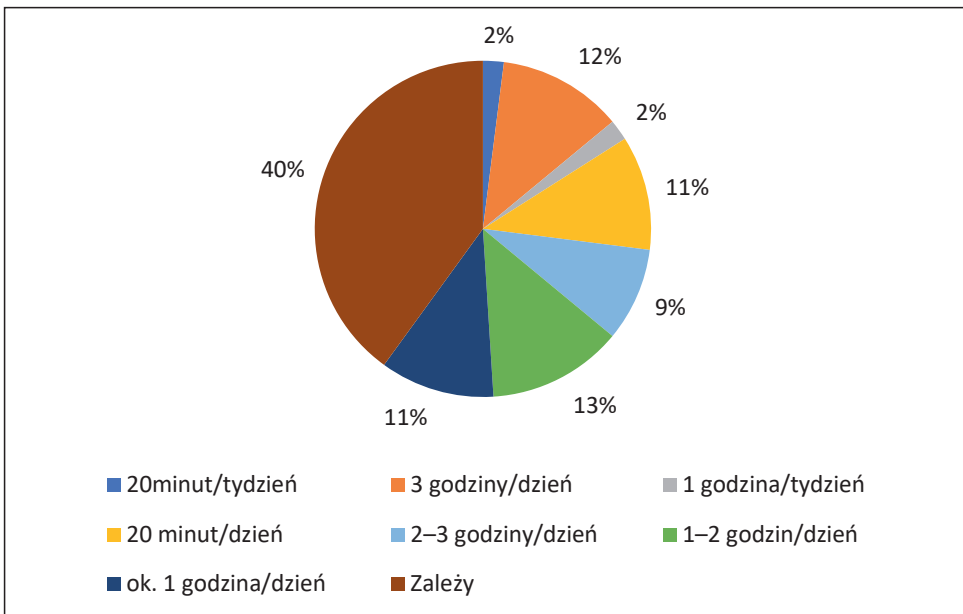
Źródło: opracowanie własne.

Czytelnicy fan fiction podkreślają jednocześnie, że zazwyczaj sortują prace, by znaleźć określony gatunek, wątek bądź autora, którego chcą przeczytać. Żaden z badanych nie czyta przypadkowych prac – wybiera je za to poprzez określony system. Badani podkreślają także, że wraz z coraz częstszym czytaniem fanfiction wykształcali w sobie umiejętności krytyczne, z czasem wiedzieli bowiem, których elementów unikać. Wskazują też na śledzenie ulubionych autorów, rekomendacji cenionych osób (przyjmujących niejako rolę recenzentów fanfiction) lub znajomych jako metodę wyszukiwania interesujących treści. Fani często widzą więcej (Jamison 2013: 6), a najlepsi pisarze fanfiction są zazwyczaj niezwykle uważnymi czytelnikami (Jamison 2013: 9) i choć badaczka odnosiła tę uwagę do autorów fanfiction, to wydaje się, że można to rozciągnąć również na ich czytelników.

Czytanie fanfiction ma wpływ na czytanie tradycyjnie pojmowanej literatury: aż 40% badanych przyznaje, że przez czytanie fanfiction rzadziej sięga po tradycyjną książkę, z kolei 7% stwierdza, że z powodu fanfiction czyta teraz więcej książek, 47% czyta tyle samo, zaś 6% wciąż nie czyta.

Badani na czytanie fanfiction poświęcają zazwyczaj około 1–2 godziny dziennie (12%), jednak już ponad 3 godzin dziennie poświęca tej aktywności aż 13%

ankietowanych. Jest to dość spora różnica względem czasu poświęcanego na czytanie tradycyjnych książek: badani czytają około godziny dziennie (18,1%) lub rzadziej niż raz w tygodniu (13,8%). Dla większości czas spędzany zarówno na czytaniu fanfiction (42%), jak i tradycyjnej literatury (22,3%) zależy od sytuacji (a zatem od czytanego tekstu, posiadanego czasu czy nastroju). Generalnie ujmując, czytający spędzają więcej czasu na lekturze tekstów fanowskich niż tekstów w ich tradycyjnym rozumieniu.

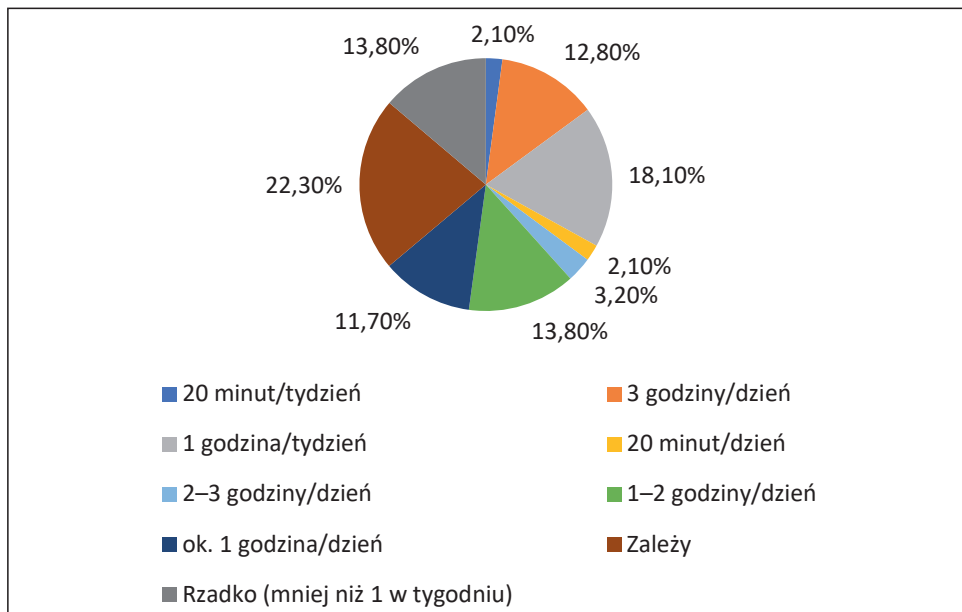

Wykres 4. Ile czasu spędzasz, czytając fanfiction?

Źródło: opracowanie własne.

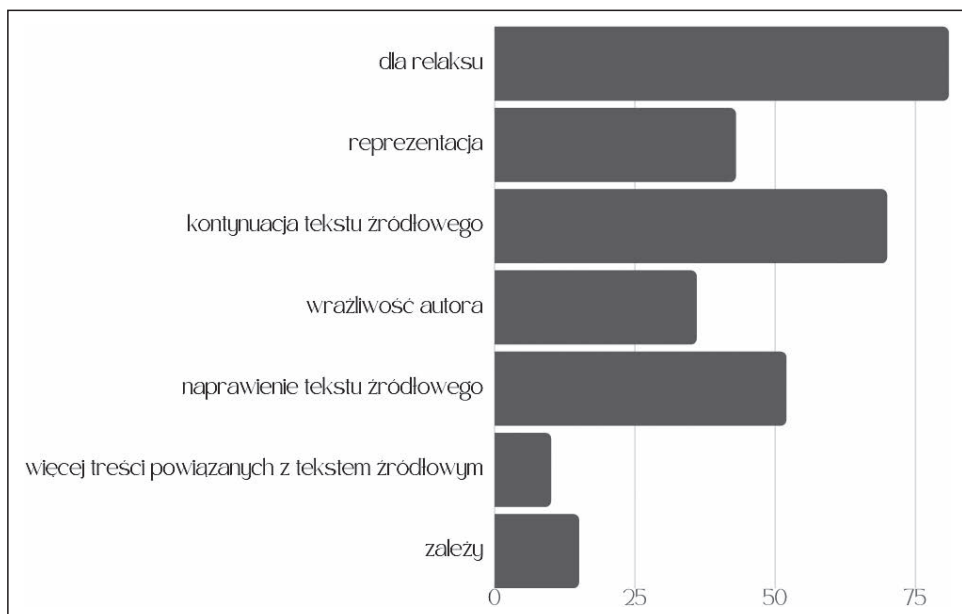
Z czego wynikają te rozbieżności czasowe w sięganiu po lektury tradycyjne i lektury fanowskie? Z pewnością istotnym czynnikiem jest oszczędność czasu. Kilku badanych zwracało uwagę na to, że łatwiej wyjąć telefon i w dowolnej chwili (np. w trakcie jazdy komunikacją miejską, czekając na korytarzu czy w kolejce do kasy) kontynuować lekturę fanfiction. Inną przyczyną może być „łatwość wejścia” – czytelnicy bez większych problemów czy przygotowania mogą rozpocząć lekturę fanfiction z fandomu, do którego przynależą.

Innym powodem może być też wspomniane przez Natalię Osińską to „coś”, czego brakuje literaturze mainstreamowej. Aż 81% badanych wskazuje, że czyta fanfiction dla relaksu, 43% w poszukiwaniu reprezentacji (rozumianej tu szeroko, zarówno jako reprezentacji mniejszości seksualnej lub rasowej, jak i mniejszości religijnej, czy reprezentacji związanej z szeroko pojmowaną sprawnością fizyczną), zaś 70%, by odnieść się do tekstu źródłowego lub by otrzymać jego kontynuację.

Wykres 5. Ile czasu spędzasz, czytając tradycyjnie rozumiane książki?

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 6. Czego poszukujesz w fanfiction?

Źródło: opracowanie własne.

Istotne jest także wykorzystywanie w celach terapeutycznych (dotyczy to zarówno procesu czytania, jak i pisania fanfiction). Takim celem terapeutycznym może być przepracowanie żałoby, traumy, choroby czy innych trudnych sytuacji życiowych. Takie elementy często bywają niezwykle reakcyjne – fanfiction dotyczące negatywnych konsekwencji kwarantanny i covid-19 zaczęły pojawiać się niemal natychmiast po lockdownie. Autorzy tych tekstów z niezwykłą powagą podejmowali ów temat, a ich teksty mogły pomóc czytelnikom w przepracowaniu tych trudnych chwil (oczywiście, należy pamiętać, że jeszcze wcześniej zaczęły pojawiać się typowo eskapistyczne teksty fanowskie, znane jako różnego rodzaju wariacje – „tylko jedno łóżko”).

Jednym z najistotniejszych elementów może być reprezentacja. Owszem, występuje ona także w literaturze mainstreamowej, ale to w obrębie obiegu fandomowego jest ona elementem dominującym. Jak już stwierdzono, wśród czytelników przeważają kobiety i osoby niebinarne – a zatem grupy niedoreprezentowane w mainstreamie. Jak zauważa Jamison, w środowisku scenarzystów jedynie 30% stanowią kobiety, zaś w filmie zaledwie 20% (Jamison 2013: 19). W fanfiction mają one szansę i okazję wreszcie zabrać głos, pokazać swoją perspektywę. Te odwrócone proporcje, dominacja głosów na co dzień zaliczanych do mniejszości, sprawiają, że czytelnik może wybierać. Nic dziwnego, że decyzja o sięganiu po to medium staje się atrakcyjna dla czytelników, którzy nie muszą długo szukać, by znaleźć autora „mówiącego ich głosem”.

Fanfiction jako forma literacka, czyli tak właściwie co?

Warto zauważyć, że w obrębie samego fanfiction doszło do dalszego wykształcenia gatunków. Częściowo pokrywają się one z istniejącymi wcześniej gatunkami literackimi, jednak zostały uzupełnione o nowe, skonkretyzowane typy. Wśród pojawiających się nowych określeń gatunkowych wyłaniają się te dotyczące długości utworu, jak i motywu dominującego w danym tekście (np. angst). Co ciekawe, choć to nazewnictwo wykształciło się w obrębie fanfiction, to coraz częściej wykorzystywane jest przy promocji literatury tradycyjnej, w szczególności przy promocji Young Adult. Świadczyć to może o postępującym zacieraniu się różnic między dwoma formami tekstowymi.

W świecie fanfiction pojawiają się zjawiska typowe dla tradycyjnie rozumianej kultury. Popularne są plebiscyty literackie bądź konkursy, w ramach których czytelnicy wybierają najlepsze ich zdaniem teksty. Konkursy są zazwyczaj dostosowane pod konkretne fandomy, a nawet poszczególne grupy wewnątrz fandomu, zaś wśród kategorii pojawiają się popularne motywy czy gatunki charakterystyczne dla danego fandomu. Ponieważ to czytelnicy wybierają zwycięzców (często też mają możliwość nominowania twórców i tekstów), owe wydarzenia często zamieniają się w konkursy popularności, gdzie najbardziej znany i lubiany autor ma największe szanse na wygraną. Nagrodą zazwyczaj jest jedynie tytuł zwycięzcy, co przekłada się na dalszy wzrost popularności (autorzy często dopisują nazwę nagrody w opisie opublikowanego fanfiction, dzięki czemu tekst przykuwa uwagę kolejnych odbiorców).

Innym zjawiskiem typowym dla świata literackiego, który pojawił się również wśród fanfiction, są tłumaczenia, a także audiobooki (występujące pod nazwą *podfic*). Tłumaczenia zazwyczaj świadczą o popularności danego tekstu – autorzy najbardziej

znanych fanfiction często mogą mieć po kilka, a nawet kilkanaście tłumaczeń na języki obce (czasem nawet kilka tłumaczeń na jeden język). Dzięki owym tłumaczeniom popularny tekst może być czytany przez użytkowników jeszcze niewładających zbyt dobrze językiem angielskim. To też oznaka prestiżu twórcy, dowód, że jego praca jest na tyle wartościowa, że warta wysiłku osoby trzeciej tłumaczącej na swój rodzimy język. Czasem tłumaczami zostają sami twórcy utworu, którzy publikują fanfiction w dwóch wersjach językowych, zwiększając tym samym pulę odbiorców. Tłumaczenia – niezależnie od jakości – są zazwyczaj pozytywnie przyjmowane przez czytelników jako możliwość zapoznania się z popularnym tekstem inaczej niż z pomocą automatycznego tłumacza¹⁰.

W fanfiction, podobnie jak w mainstreamowej (pop)kulturze, pojawiają się mody na dany typ fanfiction. Wśród fanów mody są jednak bardziej specyficzne, zazwyczaj reakcyjne (zarówno na szeroką skalę, niezależnie od fandomu, w reakcji na jakieś wydarzenia, jak i w obrębie jednego fandomu – np. w reakcji na publikację danego odcinka, tomu czy filmu). Pojawiają się jednak również niezależne mody, będące odpowiedzią na jakiś popularny motyw, koncepcję jednego z pisarzy bądź też spekulacje czy wypowiedzi. Mody są specyficzne dla każdego fandomu, można je niezwykle łatwo zaobserwować, przeglądając platformy zamieszczające fanfiction. Podobnie jak w mainstreamowej (pop)kulturze w fandomach również dochodzi do momentu „nasyceń” rynku, po którym późniejsze teksty wpisujące się w dany motyw czy tematykę nie zdobywają już takiego powodzenia.

Wspomniane już recenzowanie i rekomendowanie fanfiction to inne zjawisko typowe dla literatury, które zostało przejęte i zaadaptowane przez społeczności fandomowe. Choć nie istnieją odrębne platformy pozwalające na zostawianie recenzji pod utworami, to czytelnicy wykorzystują ku temu inne strony internetowe – krótsze lub dłuższe teksty można znaleźć na tumblr.com, a niektóre nawet na Goodreads.com, stronie przeznaczonej tradycyjnej literaturze¹¹. Listy z rekomendacjami często pojawiają się na blogach popularnych twórców w danym fandomie, zazwyczaj układane są także pod konkretny motyw.

Fanfiction fanfiction, ale co dalej?

W świecie postępującej globalizacji i mieszania się gatunków coraz trudniej mówić o literaturze w jej tradycyjnej formie. Współcześnie, gdy w ramy tekstu można wtłoczyć niemal wszystko, proponowane dotychczasowe definicje zaczynają okazywać się niewystarczające. Fan fiction jest medium pokrewnym literaturze, medium, które można

¹⁰ Zjawisko tłumaczy fanfiction wymaga osobnych badań, bowiem jest to fenomen niezwykle specyficzny, rozwijający się w sposób zupełnie inny niż wśród tzw. profesjonalnych tłumaczy literatury, niemniej wzbudzający wiele kontrowersji.

¹¹ Warto tu zwrócić uwagę na to, że dodawanie fanfiction jako książki na stronę Goodreads.com spotyka się zazwyczaj ze sprzeciwem ich autorów, którzy często dodają w opisie lub „od autora” informację, że nie życzą sobie takiego proceduru. Trudno jednak uznać, na ile wynika to ze strachu przez pozwem ze strony autorów tekstu źródłowego, na ile zaś z traktowaniem przez siebie fanfiction jako tekstu amatorskiego czy nawet gorszego niż literatura.

zaliczyć do literatury i które jako literatura jest już traktowane przez jego odbiorców. Czy zatem, skoro tekst fanfiction jest przez ich użytkowników rozumiany i traktowany jak literatura, skoro podlega jej ograniczeniom i zasadom, wreszcie – skoro i tak spełnia wszelkie jej wymogi i tradycyjne wyznaczniki, nie należałoby rozważyć rozszerzenia, a przynajmniej przemyślenia granic literatury?

Niezależnie jednak od przynależności fanfiction należy zauważyć, że jest to medium coraz popularniejsze. Ludzie czytają, zmieniała się jedynie forma i medium lektury. Czytają nawet więcej niż można byłoby to wnioskować z tradycyjnych statystyk i badań. Metoda, którą coraz więcej czytelników wybiera, może być dla współczesnych odbiorców prostsza, szybsza i gwarantująca natychmiastową gratyfikację, jest przy tym metodą pewną, niezależnie od jakości tekstów, które się w jej kręgu znajdują.

Bibliografia

- AO3 Statistics 2020: A Look Behind the Scenes. 2020. https://archiveofourown.org/admin_posts/15931 [dostęp: 20.01.2023].
- Coppa Francesca. 2013. *An Archive of Our Own. Fanfiction Writers Unite*. W: *Fic. Why Fanfiction Is Taking Over The World*. Dallas.
- Gąsowska Lidia. 2014. Marysuizm, czyli o popularnych tropach kreacji postaci kobiecych w literaturze fanowskiej. W: *Tropy literatury i kultury popularnej*. Sławomir Buryła, Lidia Gąsowska, Danuta Ossowska (red.). Warszawa. 85–109.
- Jamison Anne. 2013. *Fic. Why Fanfiction Is Taking Over The World*. Dallas.
- Jankowiak Daria. 2013. „Pogoń za opowieścią – analiza motywacji czytelnictwa amatorskiej twórczości fanfikcyjnej”. *Studia Medioznawcze* 1(52). 131–142. https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/1992/Jankowiak_Pogon_za_opowieścia.pdf;sequence=1 [dostęp: 20.01.2023].
- Kobus Aldona. 2017. Przenieść fanfiction do mainstreamu – wolny od spoilerów wywiad z Natalią Osińską. *Szuflada.net*. <http://szuflada.net/przeniesc-fanfiction-do-mainstreamu-wolny-od-spoilerow-wywiad-z-natalia-osinska/> [dostęp: 20.01.2023].
- Kobus Aldona. 2018. *Fandom. Fanowskie modele odbioru*. Toruń.
- Perzyńska Anna. 2015. „Literackie zabawy w środowiskach fanowskich. Studium przypadku”. *Teksty Drugie* 3(153). 246–260. https://rcin.org.pl/Content/62984/PDF/WA248_82897_CHC_perzynska-literackie_o.pdf [dostęp: 18.02.2023].
- Sarah Z. 2022. „An Exhaustive Defense of Fanfiction”. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=wwP_BLMgYBg [dostęp: 18.02.2023].
- Szczepaniak Martyna. 2021. „Ficja fanowska – rekonesans gatunkowy”. *tekst i dyskurs – text und diskurs* 15. 599–614.

Streszczenie

Artykuł jest próbą zaproponowania nowego spojrzenia na literaturę i rozszerzenia jej granic o fanfiction. Statystyki czytelnictwa dotyczące tradycyjnie rozumianej literatury od dawna utrzymują się na niskim poziomie, jednak stale wzrastają w obrębie fanfiction. Sami czytelnicy fikcji fanowskiej rozumieją i traktują czytane przez siebie teksty tak jak literaturę, zaś w obrębie fandomu wykształcają się zjawiska typowe dla wydarzeń okołoliterackich. Tekst artykułu został oparty na ankiecie i wywiadach przeprowadzonych wśród anglojęzycznych członków różnych fandomów, ukazujących przemiany sposobu rozumienia i dyskusowania na temat literatury.

And yet they read! Fandom participation and readership

Abstract

This article is an attempt to propose a new view of literature and expand its boundaries to include fan fiction. The text is also based on a survey of members of various fandoms. The research shows the relationship between the presence in fandom and the reading of fanfiction and traditional books and reveals the reasons for the popularity of this form of creativity, as well as the transformation of the way we understand and discuss literature.

Słowa kluczowe: fan, fanfiction, czytelnik, literatura, czytanie

Key words: fan, fanfiction, reader, literature, reading

Marta Joanna Kraszewska – mgr filologii polskiej oraz absolwentka filologii litewskiej na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, obecnie studentka filologii chorwackiej także i studiów podyplomowych z nauczania kultury i języka polskiego jako obcego na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Interesuje się sposobem postrzegania i przetwarzania rzeczywistości oraz literatury, a także przemianami tradycyjnie pojmowanych form.